

Sammanfattning

I denna rapport redovisas en genomgång av utvecklingstendenser för väg- och järnvägssystemen i flera länder i vår omvärld. Genomgången visar att man prövar alternativ finansiering organisation mer i de flesta studerade än i Sverige. Det gäller både att vägavgifter införs och att en förändring av ansvarsfördelningen för vägar och järnvägar inom den offentliga sektorn samt i relation till den privata sektorn genomförs.

Statens roll i behöver anpassas till en ny situation för att väg- och järnvägssystemen ska få en effektiv och robust organisatorisk och finansiell miljö att utvecklas inom.

Ett antal förslag lämnas där en fortsatt utredning bör genomföras i syfte att formulera ett reformprogram för väg- och järnvägssystemen. Dessa huvudsakliga frågor bör ingå i en sådan fortsatt prövning:

- En ombalansering av uppgiftsfördelningen mellan staten och regioner/kommuner med en överföring av vägar och järnvägar till den regionala nivån
- En samtidig skatteväxling i samband med en sådan ombalansering
- En prövning av om det finns möjlighet att bilda ett Nordiskt trafikverk för de resterande mest centrala och gränsöverskridande delarna av väg- och järnvägsnäten
- En prövning av vilka delar av ett förändrat väg- och järnvägsnät som skulle kunna drivas i alternativa driftsformer, t.ex. som privata koncessioner eller i OPS -form
- En prövning av om alternativa skattebaser, som lokala fastighetsskatter i samband med infrastrukturobjekt, kan komplettera eller ersätta andra skattebaser.
- Ett aktivt arbete med att underlätta alternativ finansiering och organisation t.ex. med stöd i ökad avgiftsfinansiering och öronmärkning av trafikens skatteintäkter

- Underlättande av projekt i OPS-form med stöd av ett utvecklat regelverk som säkerställer insyn, en god riskfördelning och enhetlighet i projekten

Staten har ägt och finansierat de övergripande väg- och järnvägssystemen i Sverige sedan förstatligandet som inleddes i slutet av 1930-talet. Statens roll som ägare och finansiär påverkas av ett antal förändringar när det gäller finansiering, planering och ansvarsfördelning som gör att rollen behöver ses över. Förändringarna har att göra med den tekniska utvecklingen, ekonomiska och politiska förhållanden. Det finns goda möjligheter att genomföra åtgärder för att möta utvecklingen.

Följande balanspunkter för väg- och järnvägssystemens organisering och finansiering behöver beaktas när frågorna analyseras vidare:

- Uppgifts- och ansvarsfördelningen mellan staten, regioner och kommuner
- Alternativ till skattefinansiering för att möta förändrade skattebaser och för att öka effektiviteten i systemen
- Möjligheterna till organisering av transportinfrastrukturen mer i marknadsliknande former som öppnar för omprövning och innovation
- Avvägningen mellan samhällsekonomisk effektivitet och öppningar för starkare incitament för effektivitet och omprövning.

En utblick i sex andra länder och vad som just nu är viktiga utvecklingstendenser i väg- och järnvägssystemen redovisas. De studerade länderna är USA, Storbritannien, Tyskland, Danmark, Norge och Finland. Därtill tecknas en bild av utvecklingen inom EU och Sverige. En gemensam trend i flera länder är att avgiftsfinansiering stärks i relation till skattefinansiering och att man prövar nya organisationsformer, som privatiseringar, regionalisering och OPS i relativt stor utsträckning.

En bakgrund med utgångspunkt i ekonomisk teori och planeringsteori ger en ram för en avslutande diskussion om tänkbara åtgärder. Därtill diskuteras förutsättningarna för att nå en god resursanvändning i offentliga strukturer respektive i marknadsliknande former, i båda fallen på olika geografisk nivå. En iakttagelse är att den samhällsekonomiskt orienterade styrningen vunnit i styrka över tiden men att en viss omsvängning kan ses

under senare tid med mer av avgifter av olika slag och vissa inslag av privatiseringar.

Rapporten ger en historisk överblick över framväxten av statens nuvarande roll som ägare och finansiär av transportinfrastrukturen i Sverige under 1900-talet. En modell används för att beskriva hur denna utveckling drivits av teknologi, ekonomi och politik, samt hur balansen mellan privat och offentligt ägande förändrats över tiden. En iakttagelse är att statens ägarroll och politik på området över tiden innehållit ett antal motstridigheter. Styrprinciper inriktade på ett samhällsekonomiskt och ett mer företagsekonomiskt eller organisatoriskt perspektiv har växlat i styrka.